

„A pinceféle földalatti lakások építtetése
keményen meg legyen tiltva . . .”

Táncsics Mihály elképzelései az egyesített fővárosról

Táncsics publicisztikai munkái között meghúzódik egy kevésbé közismert írás, melyet a fővárosról — a három várost egyesítő 1873-as év előtt majd 10 esztendővel — vetett papírra.

Az 1849-es tragédiát követően a halálos ítélet végrehajtása elől földalatti rejtékhelyen meghúzódó Táncsics számos írással gazdagította a kor politikai irodalmát, jóllehet ezek közül nem egy csak évek múltával jelenhetett meg. A rendőrségi elkobzások következtében vagy a meg nem értés, az érdektelenség miatt sok írása csak halála után találta meg az utat az olvasókhoz.

Az 1860-as márciusi Kerepesi úti temetői tüntetés szervezése miatt ismét súlyos börtönbüntetését töltő Táncsics vakon is tollat fogott, hogy elmondja, „mit fővárosunk nagyszerűsítésére jónak” látott. A kéziratot a Vasárnapi Újság szerkesztőségéhez juttatta el 1864 júniusában, „Benőfi és cimborája” álnév alatt. A szerkesztőség azonban az írást nem jelentette meg. Évek múlva, 1867-ben a szerző saját költségén adta ki (Bartalis Imre gyorssajtójában), kevés példányszám-
ban, mindössze 88 oldalon.

A könyvecske minden lapját áthatja a főváros iránti szeretet, a Budapest jövőjén érzett aggodás és a segíteni akaró szándék. E szóösszetételt *könyvben* mindenestre az elsők között írta le Táncsics, még 1864-ben, így: *Budapest*.

Nem egészen tíz évvel a városegysítés

előtt így vélekedik Táncsics: „...testvér fővárosunkat illetőleg kell oly intézkedéseknek történniök, melyeknél fogva a főváros olyanná váljék, miszerint ez minden más országos intézkedésekben példányul (például) szolgáljon . . .”

E munkájának középpontjában is az ember áll. „Vélekedésünk szerint a rideg falak, ha még oly magasak, egyenesek is, magukban véve a várost széppé nem teszik, a városnak megelevenítője a lakosság, az adja meg a szépséget; ha a nép testileg és lelkileg ép, egészséges, erőteljes, magasztos lelkű, a várost mindig szebbé és szebbé fogja átalakítani.”

Munkájának elején leszögezi azt a fontos alapelvet, hogy a városfejlesztés csak tervszerűen előrelátó elképzelések útján valósulhat meg. Visszatekint Mária Teréziáig; hogy ha már akkor terv szerint fejlesztik a várost, az eltelt száz év „nem pergett volna le gyümölcstelenül”. Ha azokat a nagy jövedelmeket, amelyeket a főurak külföldön költöttek el, vagy vidéken ki sem használt pazar várkastélyok építésére fordítottak, a főváros szépítésére használták volna, akkor a magyar főváros a 19. század közepén már méltó versenytársa lehetett volna akár Párizsnak és Londonnak is. „Ha most (1864-ben) tétlenék arra nézve intézkedés, hogy a kettős főváros mostantól kezdve terv és szabály szerint épüljön: a következő másik évszázad alatt olyanná változnék át, melyet most csak képzelni is kevesen bírnak” — írja.

A továbbiakban kifejti, hogy minden bizonnyal sokan bírálni fogják a merész tervezőt. De Táncsics szerint nem lehet olyan „mostoha idő”, hogy a haza, a főváros érdekében merészen tervezni ne lehetne.

Elképzelései között az első helyen említi a város vagyona feletti felelősség követelményét. A városatyák minden ellenőrzéstől mentesen, a lakosság megkérdezése nélkül hoznak az egész fővárost sokszor károsan érintő döntéseket. Ezért szorgalmazza, hogy képviselőiken keresztül a város vezetésébe a lakosság széles tömegeit vonják be.

A főváros jövőjét azonban nemcsak a fővárosiak alakítják. Táncsicsnál találkozunk először azzal a napjainkban testet és formát öltő, sok nagyszerű kezdeményezést hozó gondolattal, hogy az ország fővárosának ügye az egész ország ügye is. Tehát a város fejlesztéséről hozott döntéseknél az országos érdekek figyelembevétele is szükséges.

A „pénzbe sem kerülő” javaslatok első helyén szerepel — mai szóhasználatunkkal — egy távlati terv felső szintű jóváhagyása. „A testvérfőváros Budapest egész területén addig semminemű építkezés (sem országos, sem hatósági, sem magánosok által) nem történhetik, míg a szükséges szabályozási terv ki nem mondatik.” Ezt a budai helytartótanács emelné határozattá. A tervet társadalmi munkában (mondjuk ma) és közös adakozásból gyűjtött pénzen kellene el-

készíteni, egyelőre csak a pesti oldalra vonatkoztatva.

Az építkezéseket elősegítendő, olyan törvényjavaslatot kellene készíteni, ami szerint a felépített házak 40 esztendeig adómentességet kapnának, hogy ezáltal az építést felendítsék. Mindez az építkezések milyenségét, gyorsaságát, nagyságát nem szándékozna befolyásolni, csupán egy kikötést kellene foganatosítani: „...javaslataink összességében csak oda céloznak, hogy a városnak a levegője legyen tiszta, jó, minél fogva a lakosság tökéletesen egészséges, életvidor lehessen; minden egyéb magától önként következik” — írja. Íme, a környezet szennyeződése elleni első határozott javaslat — 110 évvel ezelőttről.

A demokratikusan gondolkodó Táncsics nemcsak a fényes palotákra, sőt elsősorban nem is azokra gondol, hanem arra is, hogy „ne legyen fővárosunk bolondító fényűzésnek, roppant gazdaságoknak és nyomornak tanyája, erkölcstelenségnek, minden gonoszságnak fészke”.

Emellett olyannak kell lennie ennek a fővárosnak, hogy az ország távoli vidékéről ide felutazó hazánkfia is büszke legyen Budapestre, amely különbözik minden más fővárostól: „legyen ennek saját magyar tyusa”.

Táncsics Mihály egy egész fejezetet szentel könyvében a főváros tiszta levegője fenntartása, illetve megteremtése ügyének. „Tiszta levegő nélkül a város népe nem lehet tökéletesen egészséges” — vallja. A főváros szépségéhez elengedhetetlen kellék a tiszta levegő. Ennek a feltételét a legszigorúbb intézkedések meghozatalával kell megteremteni. Hol volt pedig még ekkor a számolatlanul sok gépjármű, amely percről percre ontja a füstöt, rontja, szennyezi a főváros levegőjét?

Figyelmezteti kora városatyáit arra is, hogy milyen nagy veszélyt jelent a piacok környékén felgyülemelő szemét a fővárosra. Írásának ebben a részében egy szemétemészítő szükségességének gondolata húzódik meg.

A levegő tisztaságának megőrzését hangsúlyozza későbbi, konkrét javaslataiban is, amikor a város telepítésének távlati tervéről szól. Nemcsak Táncsics korában, de még a századvég táján is tartotta magát az a javaslat, hogy a pesti oldalt két csatornával kell körülvenni, összekötve a város feletti és alatti Duna-szakaszt. Nemcsak Táncsics vetette fel ezt az ötletet, hanem a századforduló legnagyobb magyar vízügyi szakembere, Kvassay Jenő is. Ő dolgozta ki a konkrét terveket, de Táncsics elképzeléseit is minden bizonnyal ismerte. Táncsics szerint a mai Nagykorút vonalában csatornát kellene létesíteni úgy, hogy mindkét végén kikötőt is

építenének. A csatorna partján fasort kell ültetni, sétautat és sportpályákat építeni, hogy ezek elsősorban a jó levegő megőrzését segítsék elő. Az ő szavaival: „Ez lenne főképp az ifjúságnak magát futásban, sebes járásban gyakorló iskolája, pályája.”

A déli kikötőnél épülne meg a Duna két partját összekötő híd és itt lenne a szolnoki vasút végállomása. Ez az elképzelés oly sokáig tartotta magát, hogy még e század közepéig — 1942-ben — is foglalkoztak (az első metró-tervek elkészültekor) a délpesti nagy pályaudvar megvalósításának tervével. A Boráros tértől délre tervezték volna, ahol ma a csepeli gyorsvasút végállomása van.

Egy külső csatorna tervét is vázolta Táncsics. E két csatorna között erdők, ligetek, szórakozó helyek kaptak volna otthont; de hangsúlyozta, hogy nem londoni — vagyis nem nyugatias — stílusban. A csatornák helyén kiásott földből pedig oly mértékben szándékozott feltölteni a pesti oldalt, hogy az egyenletesen lejtessen dél felé. E naiv elképzelés lényege az, hogy a csatornavégeken megépített zsilipek kinyitása után az északról dél felé folyó mesterséges csatornavíz végigmossa a város utcáit.

Korántsem ilyen megvalósíthatatlan a következő javaslata. Arról ír, hogy olyan vízi alkalmatosságot kellene szerkeszteni, amelyről a Duna két partján elterülő kerteket, réteket és sétányokat öntözni lehetne. Ilyen öntöző hajók ma már szép számmal vannak hazai folyóvizeinken.

A javaslatok megvalósításához szükséges anyagi fedezetről szólva, Táncsics gunyorosan jegyzi meg: évente néhány jófutó lovat, könyvet, drámát díjazatlanul kellene hagyni, s ebből az összegből lehetne fedezni ezeknek a terveknek a megvalósítását. És ironia nélkül: „...minden külföldi művész, költő, táncos bármely komédiás is, ha Budapesten előadást kíván tartani, az elsőnek egész jövedelme a fentebbi összeghez csatoltassék, így adóztatván meg a főváros szépítésére”.

A következőkben a városrendezés fontos elveként említi meg, hogy széles, fákkal, virágokkal övezett utcákat kell kiépíteni a Belvárosban, hogy a Duna felől beáramló szél friss levegőt vigyen a város belsejébe. És hogy: „...a Dunapart hosszában mulhatatlanul sétánynak kell lennie, ott vásárok nem tartathatnak”. Könyve ötödik fejezetének d) pontja pedig így kezdődik: „A pinceféle földalatti lakások építtetése keményen meg legyen tiltva.”

Ma már mosolyogtató a következő javaslata: a hatóság parancsolja meg „az egész város területén naponként kétszer bizonyos órákban, reggelenként és estelenként erre alkotandó törvény értelmében minden szobának kiszellőztetését...”

Írása későbbi fejezeteiben kifejti nézeteit a budai oldal rendezéséről. Különösen hangsúlyozza a fürdők jelentőségét. Szociális, demokratikus gondolkodásmódjára szintén jellemző a következő javaslat: „A Rudas- és Rácfürdőket az államnak kellene átvennie, hogy abban az ország minden részéből jövő szegényebb sorsú betegek különbség nélkül egészséges lakszobát jutányos díjért kaphatnának. Ez intézetben 7–8 száz lakszobának is kellene lennie.”

Ma is megszívlelendő lehetne az az elképzelése, hogy a Margitszigethez hasonlóan pihenőpark céljára kellene felhasználni a ma Hajógyári sziget néven ismert kisebb szigetet.

Óbuda és a Császár—Lukács fürdők közé erdősávot álmódott, s a városrész újjáépítését: „Óbudának tervszerinti újra építését kellene eszközölni, hová a Császárfürdőből az erdőn át a gyalog vándorlás felséges leendene.” Ha erdősáv nélkül is, de a városrész végre újjászületőben van!

Táncsics a könyv kétharmad részét vitairatként alkalmazta a város akkori vezetői ellen. S nemcsak a városatyákkal, de az osztrák uralkodó házzal együttműködő magyar főurakkal is perlekedik könyve utolsó fejezeteiben. Történelmi, statisztikai áttekintést ad az ország állapotáról. Bécs ellen, Ausztria ellen lázad. Vizsgálja a költségvetést, s kimutatja a deficitről, hogy ezt a város urai idézték elő a nép meghallgatását mellőző intézkedéseikkel. Egy új 1848 víziója is előtte lebeg, de azt is tudja, hogy „Pestváros tanácsát, bármi kárhozott, gonoszt követett el a város és közvetve az ország ellen, a hatalom szuronyai védik. Csak közakarát segíthet a bajon.”

Könyve 22 fejezetéből hetet a költségvetés deficitjének vizsgálására fordít. Így az egész fővárossal foglalkozó munka tulajdonképpen országos problémák felvázolására is vállalkozik, azért, hogy bizonyítsa: a fővárost az egész országnak kell támogatnia. Sőt: az ország fizesse ki a főváros deficitjét, mert az később úgyis az egész ország javára fog megtérülni.

„Polgártársak! mind a községek, mind a megyék, mind pedig országos pénztárak fölött öröködjetek, azokra mint szemetek fényére vigyázzatok; ne engedjétek, hogy azokból bármi csekély rész haszontalanságokra fordítottassék; ellenben ne kíméljétek azt, mit a főváros nagyszerűsítése és fejlődése követel, mert az fog a hazának legdúsabban kamatozni.

De a fővárosnak valódi nagyszerűsítése csak úgy történhetik, ha előbb Buda és Pest egygyé olvad össze és mint ilyen az országgyűlés is egy célra működik.”

Vida Sándor